

ეკონომიკურ-პოლიტიკური ვარიაციები (თეორია და პრაქტიკა)

იგორ კვესელავა

პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების
დეპარტამენტის უფროსი, პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის თეორიულ-პრაქტიკული ასპექტები. გაკრიტიკებულია ე.წ. „შოკური თერაპიის“ კურსი. ხაზი ესმება ინტეგრირებული საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციის საჭიროებას, რომელმაც კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის ბალანსირება უნდა მოახდინოს, ანუ ერთმანეთს უნდა შეერწყას კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის დადებითი ღირებულებები და ჩამოსცილდეს ამ სისტემების უარყოფითი მხარეები.

სტატიაში ასევე გაშუქებულია სოციალიზმის ბელარუსული მოდელის ცალკეული პოლიტიკური ასპექტები.

საკვანძო სიტყვები: კაპიტალისტური სისტემა; საბაზრო ეკონომიკა; სოციალიზმი; შოკური თერაპია; ინტეგრალური მოდელი; ბელარუსული სოციალიზმი; ზ. გამსახურდია: „არც სოციალიზმი, არც კაპიტალიზმი“; ეკონომიკის მოდერნიზაცია; ოლიგარქიული კაპიტალიზმი; კომუნიზმის უტოპიური იდეა; კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის შერწყმა.

ECONOMIC AND POLITICAL VARIATIONS (THEORY AND PRACTICE)

Igor Kveselava

Head of Policy and International
Relations Department, Professor

SUMMARY

The article discusses theoretical aspects of capitalism and socialism. It criticizes so-called shocking therapy course. The article underlines the need of an integrated socio-economic formulation, which should balance the capitalism and socialism, so positive values of capitalism and socialism must be combined and disadvantages of these systems must be separated from it.

The article also reviews separate political aspects of the Belarussian model of socialism.

Keywords: capitalist system; market economy; socialism; shocking therapy; Integral model; Belarussian Socialism; Z. Gamsakhurdia “Neither Socialism, nor Capitalism”; Modernization of the economy; Oligarchic capitalism; The utopian idea of communism, Capitalism and socialism Merging.

როდესაც სოკრატეს მონაფე პლატონი ამბობს, სხვის ბედნიერებაში ვპოულობ საკუთარ ბედნიერებასო, ჩვენს წინ მთელი სიგრძე-სიგანით წარმოტივტივდება ბედნიერების ფილოსოფიური, ეკონომიკური და საზოგადოებრივი განზომილებები, დაწყებული სოკრატეს, პლატონისა და არისტოტელეს ფილოსოფიური სისტემებით, დამთავრებული ადამ სმიტისა და კარლ მარქსის თეორიული და პრაქტიკული ეკონომიკური გათვლებით, „ბაზრის უხილავი ხელით“ და მოგებისაგან მიღებული ინტერესებითა და ბედნიერებით.

„გონივრული ეგოიზმის“ თეორიის საწყისები ადამ სმიტამდე აქვს გაცნობიერებული ინგლისელ მწერალს, ფილოსოფოსს და ეკონომისტს ბერნარდ მანდევილს, რომელიც ფიქრობდა, რომ ინდივიდუალიზმი, ანგარება და სხვა ადამიანური ნაკლოვანებანი ხელს უწყობენ საზოგადოებრივი კეთილდღეობის განვითარებას. თუმცა კერძო საკუთრება და საბაზრო თავისუფლება, თავის მხრივ ვერ უზრუნველყოფს ადამიანთა უდიდესი ნაწილის ბედნიერებას და ბიძგს აძლევს ხალხის გაღატაკებას. ყველაზე ღრმად და კარგად ეს მარქსმა წარმოაჩინა და საფუძველი ჩაუყარა კლასობრივი უთანასწორობის მარადიულ თეორიას, რომლის დაძლევა ვერ შეძლო კომუნისტების მიერ შექმნილმა სახელმწიფოებმა. მითუმეტეს ამ სახელმწიფოებში ჩამოყალიბდა პარტიული და სახელმწიფო ნომენკლატურა – ახალი მმართველი კლასი, რომელიც ცდილობდა ექსპლუატაცია გაენია საზოგადოებისათვის, დაემკვიდრებინა მონოპოლიზმი და დაემუხრუჭებინა სოციალურ-ეკონომიკური და სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი.

უსამართლობა იქნებოდა სოციალისტური იდეის ზოგიერთი დადებითი ღირებულების იგნორირება, ამიტომ ინგლისელმა ეკონომისტმა ჯონ კეინსმა წამოაყენა კაპიტალიზმის სისტემაში სახელმწიფო ჩარევის თეორია, რომელიც უფრო განავრცო ამერიკელმა ეკონომისტმა ჯონ ჰელბრეიტმა, საფუძველი ჩაუყარა კონვერგენციის თეორიას და გააბათილა მითი საბაზრო და საგეგმო მეურნეობას შორის უფსკრულის აუცილებლობის შესახებ, ანუ მან შესაძლებლად ჩათვალა კაპიტალისტური და სოციალისტური სისტემების დაახლოება, მათი საუკეთესო ღირებულებების შერწყმა. ამ თეორიას მხარი დაუჭირა რუსული წარმომავლობის გამოჩენილმა სოციოლოგმა პიტირიმ სოროკინმა.

ჰარვარდელი მეცნიერების პროგნოზებით ქვეყნების წარმატებული გზა გადიოდა კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის უპირატესობათა კომბინირებაზე. ამ მოდელის პრაქტიკული განხორციელება

ბა დაინყო იუგოსლავიამ, მაგრამ პრაქტიკულად ის განხორციელდა ჩინეთში, როდესაც 1978 წლიდან დენ სიაოპინის ხელმძღვანელობით თანდათანობით დაიწყო გარდაქმნები, რომელმაც უზრუნველყო ჩამორჩენილი და უღარიბესი ქვეყნის გადაქცევა ერთ-ერთ უძლიერეს სახელმწიფოდ. პოსტსაბჭოთა ქვეყნებიდან ასეთი ტიპის მოდელი აიღო ორიენტირად ნურსულთან ნაზარბაევმა ყაზახეთში და ნანილობრივ ალექსანდრე ლუკაშენკომ ბელარუსში.

სოციალისტური წარსულიდან მიღებული ეკონომიკური მემკვიდრეობის დიდი ნაწილის შენარჩუნებით ბელარუსმა შეძლო განეფართოებინა საწარმოების მუშაობა, თავიდან აერიდებინა მოსახლეობის სიღატაკე, დაეცვა ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა და წესრიგი ქალაქებსა და სოფლებში, მიეღწია სიმშვიდისა და სანიმუშო სისუფთავისათვის.

ორი ათეული წელიწადია მსოფლიო პოლიტიკურ სივრცეში საუბრობენ, რომ ბელარუსის ხელისუფლებას სერიოზული პრობლემები აქვს ქვეყნის შინ და გარეთ. თუმცა ბევრი მონაცემებით ბელარუსი კვლავ რჩება ერთ-ერთ ყველაზე სტაბილურ სახელმწიფოდ არა მხოლოდ პოსტსაბჭოურ სივრცეში, არამედ ყოფილ სოციალისტურ ბანაკშიც.

ბელარუსმა შეძლო შეექმნა მძლავრი ეკონომიკური ბაზისი, არ გაუვლია „ველური პრივატიზაციის“ პერიოდი. სახელმწიფოს საკუთრებაში დარჩა საწარმოების 50 პროცენტი, მათ შორის ყველა ინდუსტრიული გიგანტიც, ხოლო კერძო სექტორი ექვემდებარება სახელმწიფოს კონტროლს, შესაბამისად, ქვეყნის მთელი ეკონომიკა რეგულირების პირობებში იმყოფება.

ბელარუსის წარმატებებში დიდი როლი ითამაშა რუსეთის ფაქტორმა, რომელიც წლების განმავლობაში იავ ენერგომატარებლებს აწვდიდა ბელარუსს. ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად იქცა ფსიქოლოგიური მიდგომა საბჭოეთში განვითარებული ნეგატიური პროცესების მიმართ, რომელთა გაცნობიერება ხალხს უბიძგებდა ყველაფერი ისე დაეტოვებინათ, როგორც ადრე იყო, ანუ საბჭოთა კავშირის აღდგენა უფრო პრიორიტეტულ ამოცანად მიაჩნდათ, ვიდრე ახალი სახელმწიფოს შექმნა. ამდენად ერთი მხრივ, არსებული დადებითი ეკონომიკური მხარეების შენარჩუნებამ და მეორე მხრივ, ფსიქოლოგიურმა პარამეტრებმა ყველა პირობა შექმნა „ბელარუსული სოციალიზმის“ მოდელის ასამუშავებლად და განსამტკიცებლად.

აღნიშნული მოდელის განხორციელებას გეგმავდა ზვიად გამსახურდია საქართველოშიც, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა ნაჩქარევ ტოტალურ პრივატიზაციას და ოპონენტები ამის გამოც დაუპირისპირდნენ. „მაქსიმალურად ვეცდებით, თანაბარი სასტარტო პირობები შევუქმნათ ყველას, რათა პრივატიზაციის შედეგებით ისარგებლონ ნამდვილად სამეურნეო და მეწარმეობის უნარის მქონე პირებმა. პრივატიზაცია ჩვენ გვესმის, როგორც საქონლისა და მომსახურების გადაცემის სტრატეგია, რომელიც ორგანიზებულია

სახელმწიფო საწარმოებში, კერძო კომპანიების ხელში მთავრობის ხარჯების შემცირებისა და იმ უპირატესობის გამოყენების მიზნით, რომელსაც იძლევა საბაზრო სისტემა“ – აცხადებდა ზ. გამსახურდია 1991 წლის 7 ივლისს უზენაეს საბჭოში.

ცხადია, ეროვნული ხელისუფლების წინააღმდეგ ე. შევარდნაძის ძალისხმევით განხორციელებულმა სახელმწიფო გადატრიალებამ ეროვნულ ხელისუფლებას არ მისცა შესაძლებლობა გაძარცვისა და განადგურებისაგან დაეცვა მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა. ვერ იმუშავა ზ. გამსახურდიას თეზამ: „არც სოციალიზმი და არც კაპიტალიზმი“.

ბელარუსის სახელმწიფო მოდელი გამოკვეთილად პერსონალისტურ ხასიათს ატარებს. იქ არ არსებობს სახელისუფლებო პარტია ტრადიციული, პოსტსაბჭოური სქემებით. პარლამენტის 110 დეპუტატიდან 94 უპარტიოა. როგორც ქვეყნის ლიდერი ლუკაშენკო მიიჩნევს, პოსტსაბჭოური გამოცდილებიდან გამომდინარე, ავტორიტარულ და ჰიბრიდულ სისტემებში სახელისუფლებო პარტიებს სარგებელზე მეტი პრობლემები მოაქვთ.

ლუკაშენკო მუდმივად ახდენს პოლიტიკური და ეკონომიკური ელიტის მუდმივ ფრაგმენტაციას, რის შედეგად სახელმწიფო მოხელეებს არ ეძლევათ შესაძლებლობა შექმნან კლანები ან უცხო ქვეყნებთან დაკავშირებული ჯგუფები და ამას სტრუქტურების საქმიანობაში ჩარევით აღწევს.

ბელარუსში თანამდებობრივ საფეხურებზე არ წინაურდებიან ქარიზმატული მიდრეკილებების მქონე ადამიანები. ამ თვალსაზრისით პარალელის გავლება შეიძლება ბიძინა ივანიშვილის საკადრო ტაქტიკასთან, როდესაც ის თანამდებობისაკენ გზას არ უხნის ქარიზმატულ ადამიანებს.

აღნიშნული პოლიტიკოლოგიური მეთოდი, ერთი მხრივ, აყალიბებს სტაბილურ სისტემას, ყველა მისი რგოლი ერთ პიროვნებას უკავშირდება და, შესაბამისად, ჰორიზონტალური კავშირები საკმაოდ სუსტია, ამიტომ სტრატეგიულ პერსპექტივაში, მან შეიძლება არასტაბილურ მდგომარეობამდე მიგვიყვანოს.

მხედველობაშია ის გარემოება, რომ დროთა ვითარება დღის წესრიგში დააყენებს ბელარუსის პრეზიდენტის შემცვლელის გარკვევის საკითხს და ბელარუსის საზოგადოებამ არჩევანი უნდა გააკეთოს. როგორც ვარაუდობენ, გამორიცხული არ არის 10-15 წლის შემდეგ, ისევ ერთ პიროვნებაზე გაკეთდეს აქცენტი და ეს შეიძლება იყოს ვიქტორ ლუკაშენკო – დღეს მოქმედი პრეზიდენტის შვილი, ბელარუსში საკმაოდ გავლენის და ავტორიტეტის მქონე პიროვნება.

ბელარუსის სახელმწიფოს მომავალი, ყველა გათვლით ახალ თაობაზე გადის, რომლებშიც შეიძლება გამოიკვეთოს საკუთრივ ბელარუსული, პრორუსული და პროდასავლური ორიენტაციები, მითუმეტეს ახალი თაობის ერთი ჯგუფი სახელმწიფოს მსხვილი საწარმოების პრივატიზირებას უჭერს მხარს და არ მოსწონს ხელისუფლების მიერ აღებული ჭარბი სო-

ციალური ვალდებულებების პოლიტიკა. ლუკაშენკოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კურსი მიუღებელია დასავლეთისათვის, თუმცა ქვეყნის ლიდერი არ აპირებს ბელარუსში დაამკვიდროს ფინანსური ოლიგარქიის ბატონობა, როგორც ეს უკრაინაში და საქართველოში მოხდა. სწორედ ეს არის „ბელარუსული სოციალიზმის“ გადარჩენის გზა, მითუმეტეს ამისთვის ხელსაყრელ პირობებს ქმნის „ეკონომიკური სანქციების ომი“ რუსეთსა და დასავლეთს შორის, ევრაზიულ კავშირში ინტეგრაციით და გარკვეული დაახლოებით ევროკავშირთან.

ბელარუსის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ერთიანია ლუკაშენკოს სტრატეგიული და ტაქტიკური განზომილებების მიმართ, ფსიქოლოგიური შიში აქვს ქვეყნის უკონტროლობისა და ქაოსის მიმართ, არ გამოდის პროტესტით თავისუფლებისა და დემოკრატიის უკმარისობის გამო ქვეყანაში და არ აქვს სოციალურ-ეკონომიკური უსამართლობის განცდა.

საბოლოოდ, შეიძლება ითქვას, რომ ბელარუსი საკუთარ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ – თანამედროვე სოციალიზმის მოდელს აყალიბებს, ინარჩუნებს საბჭოურ ეკონომიკურ მემკვიდრეობას და სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობას. ამ თვალსაზრისით, ის ერთ-ერთი განსაკუთრებული ქვეყანაა პოსტსაბჭოურ სივრცეში, ყაზახეთთან ერთად, რომლის სუვერენიტეტის ხარისხი ყველაზე მაღალია პოსტსაბჭოურ სივრცეში.

რაც შეეხება რუსეთს, „ახალგაზრდა რეფორმატორებმა“ არ გაიზიარეს დემოკრატიული და ეკონომიკური ცვლილებების შუალედური გზა, აირჩიეს ე.წ. „შოკური თერაპიის“ კურსი, რომელიც ძირითადად ხორციელდებოდა ვაშინგტონის კონსენსუსის რეცეპტებით. სოციალიზმის „საფუძვლიანად“ დანგრევის რუსული გზა ნიშნავდა ხეტიალს ერთი უკიდურესობიდან მეორისაკენ, ანუ ყოფილი ზესახელმწიფოს რეფორმირებას მსოფლიო კაპიტალისტური ეკონომიკის ნედლეულის პერიფერიად.

როგორც ცნობილი ეკონომისტი, აკადემიკოსი გიორგი ცაგოლოვი, თავის გახმაურებულ წიგნში „გზა ბედნიერი ცხოვრებისაკენ“ შენიშნავდა, მთელმა რიგმა ქვეყნებმა და მათ შორის ინდოეთმა და ბრაზილიამ პრაქტიკაში დანერგეს ინტეგრალური მოდელი, რომელმაც მათ დიდი ეკონომიკური წარმატებები მოუტანა. მაგალითად, ინდოეთი, ჩინეთის შემდეგ გახდა, მსოფლიოს მეორე, სწრაფად მზარდი ეკონომიკის მქონე ქვეყანა, სადაც ერთად ფუნქციონირებს ტრანსეიროვნული კორპორაციები და ეროვნული კაპიტალიც. მოქმედებს გეგმიური რეგულატორიც, რომელიც განსაზღვრავს განვითარების სტრატეგიულ მიზნებს – მათ რეალიზებას ხუთწლიანი გეგმების საშუალებით, რაც აისახება ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგში – ინდოეთის ეკონომიკის დინამიურ მძლავრ განვითარებაში.

ინდოეთი არ წავიდა ჩინური „ურჩხულისა და აზიური „ვეფხვების“ გზით, რომლებიც იწყებდნენ იმ დარგების ექსპორტის საქონლით, რომლებიც ემ-

ყარებოდნენ იაფ და შედარებით ნაკლებად კვალიფიცირებულ სამუშაო ძალას. ინდოეთმა გამოიყენა საკუთარი ნიშა საექსპორტო მომსახურებაში, ეს კი განხორციელდა განათლების მაღალი მომსახურებით. ქვეყანა გახდა დასავლეთის კორპორაციების ბეკ-ოფისი. მაღალ დონეზე ავიდა განათლებული კადრების მომზადება, რომლებიც, ხშირ შემთხვევაში არაფრით ჩამორჩებიან დასავლეთელ კონკურენტებს. ხელისუფლების მიერ მოფიქრებული პოლიტიკის შედეგად, ამჟამად სამეცნიერო-ტექნიკური კადრების რიცხვით ინდოეთი მსოფლიოში ერთ-ერთ პირველ ადგილზეა. ეკონომიკის მოდერნიზაცია განხორციელდა ბრაზილიაშიც, როგორც საბაზრო, ისე გეგმიური რეგულატორების გამოყენების გზით.

საინტერესოა ის გარემოება, რომ შერეული ეკონომიკის სახელმწიფოები სოციალიზმისა და კაპიტალიზმის უპირატესობათა არა მხოლოდ კომბინირებას ეწევიან, არამედ ცდილობენ მათი ნაკლოვანებების მოკვეთასაც. ძლიერია ინტეგრალური მოდელები სკანდინავიის ქვეყნებშიც, სადაც საგეგმო-საბაზრო ეკონომიკებმა განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია.

როგორც ეკონომისტები ირწმუნებიან, კაცობრიობა გადადის ახალ, მეშვიდე – ინტეგრირებულ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ფორმაციაში. როგორც გ. ცაგოლოვი ამტკიცებს, პირველყოფილი სათემო, მონათმფლობელური, ფეოდალური და სოციალისტური წყობილებების გარდა, მარქსი და ენგელსი ახსენებდნენ აზიურ ფორმაციას, რომელიც წინ უსწრებდა მონობას ძველ აღმოსავლურ ხალხებში და ემყარებოდა ბიუროკრატიის ბატონობას, წარმოების საშუალებებზე, საზოგადოებრივი საკუთარების დომინირების პირობებში. როგორც ჩანს, საბჭოეთში მასზე არ საუბრობდნენ, თუმცა იგი რალაციით თავად რეალურ ბიუროკრატიულ სოციალიზმს გვაგონებდა.

მკვლევარები ინტეგრალურ საზოგადოებას „წმინდა“ კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის შემცველად მოიაზრებდნენ და ფიქრობდნენ, რომ კაპიტალიზმის სანყისების მოხერხებულ კომბინაციას განვითარების ოთხ ყველაზე მნიშვნელოვან ამოცანასთან მივყავართ:

1. ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპები;
2. სამართლიანობა;
3. პიროვნების განვითარება;
4. მოქალაქეთა სულიერი თავისუფლების ამაღლება.

ცხადია, ყველაფერი ეს უარყოფს თეზისს კაპიტალიზმის „მარადიულობის“ ან „ბუნებრიობის“ შესახებ. პარალელურად, გაუმართლებელი იქნებოდა მოსაზრება სოციალიზმის „ხელოვნურობის“ შესახებაც, მითუმეტეს, ორივე ფორმაციას აქვს მთელი რიგი უპირატესობები, იმკვიდრებენ თავის ადგილს კაცობრიობის ისტორიაში და თანაარსებობის შემთხვევაში ბევრმა ქვეყანამ დიდ ეკონომიკურ წინსვლებს მიაღწია.

რეფორმების ამ გზას რუსეთი აცდა და ის ბიურო-

კრედიტულ-ოლიგარქიული კაპიტალიზმის სისტემაში აღმოჩნდა. აქ ვერ ჩამოყალიბდა გამართული ინტეგრალური სისტემა ოპტიმალური ეკონომიკური პოლიტიკის შეცვლისთვის, ასეთ ვითარებაში კი ყოველთვის რჩება რეველუციური გზა და შესაძლებელია რუსეთი დაუბრუნდეს სოციალიზმის იდეის პრაქტიკულად განხორციელებას, მაგრამ მას უნდა ჩამოცილდეს მარქსის მიერ სახელდებული კომუნიზმის უტოპიური იდეა, რომელიც მსოფლიო პრაქტიკამ ვერ დაადასტურა. ვერც „რუსული სოციალიზმი“ აღმოჩნდა მისაღები რუსული საზოგადოებისათვის.

მსოფლიოში დღეს ფიგურირებს კატეგორიები „კაპიტალიზმი“, „სოციალიზმი“ და „ინტეგრალური ნყობილება“, თუმცა ასევე საუბრობენ „პოსტინდუსტრიულ“ „ტექნოტრონულ“ ან „ინფორმაციულ საზოგადოებებზეც, ასე რომ ამის გამო კაპიტალიზმის, სოციალიზმის და პოსტინდუსტრიალიზმის ლოგიკური ხაზი ვერ ლაგდება.

ინტეგრალური ფორმაციის კონცეფციის მონინაალმდეგეები ფიქრობენ, რომ ან კაპიტალიზმი უნდა ავირჩიოთ ან სოციალიზმი. თავის დროზე ადამ სმიტი მიიჩნევდა, რომ ადამიანის ბუნებაში სოციალური სანყისი ეგოიზმთან იყო დაკავშირებული და მხოლოდ ამის საშუალებით მიდიოდა საზოგადოება იდეალური მდგომარეობისაკენ. მარქსი, ენგელსი და მათი მიმ-

დევრები აქცენტს აკეთებდნენ სამართლიანობისა და სოციალურ ასპექტებზე.

ამ კონტექსტში გ. ცაგოლოვი შენიშნავს, რომ „ადამიანის ბუნების ორ დაპირისპირებულ, მაგრამ რეალურ მხარეს შორის ბალანსის არსებობა უპასუხებს საერთო ცხოვრების ოპტიმალური მოდელის ძიების ამოცანებს“.

მსოფლიო ცხოვრება არ იძლევა ახალი ინტეგრალური იდეოლოგიის მყარად დამკვიდრების შესაძლებლობას. მითუმეტეს ის არ იძლევა საყოველთაო სამოთხის გარანტიას, რომელიც არ ყოფილა, არც არის და არც იქნება. ზოგადად კი, მსოფლიო პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესები მიგვანიშნებენ ახალი ეკონომიკური მოდელის პარადიგმის აუცილებლობის შესახებ, ანუ კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის შერწყმის აუცილებლობაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Цаголов Г., «Путь к счастливой жизни», М., 2015.
2. გამსახურდია ზ., გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 წლის 8 ივლისი.
3. სმიტი ა., გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ, ტ. 1, თბ., 1938.